

בין ארצות הברית לישראל בספר 'בחיפוש: אוטוביוגרפיה' מאת מאיר לוין

מיכאל קצין

תרגמה מאנגלית מרינה גרוסלרנר

בחיפוש: אוטוביוגרפיה [להלן: בחיפוש],¹ מאת הסופר יליד שיקגו מאיר לוין, יצא לאור ב-1950. לוין היה סופר פורה בכמה סוגות וסופר ידוע למדי בזמנו, אם כי כיום הוא זכור, אם בכלל, בעיקר בזכות 'הדיבוק' שלו לאנה פרנק וליומנה, ועיבודו לתאטרון ולקולנוע. עותק עם הקדשה של החבר'ה מהשכונה (The Old Bunch), רומן של לוין מ-1937, נמצא בארון הספרים בבית הוריי, וזכור לי שקראתי אותו בשקיקה בנעוריי והתמוגגתי מתיאור חייהם של צעירים יהודים בשיקגו - עיר מולדתי - כמה עשרות שנים קודם לכן. לוין עוד היה סופר ידוע למדי באותם ימים, ובשנות השבעים של המאה הקודמת, כשלימדתי באוניברסיטת תל אביב והתגוררתי בנוף ים, גיליתי שהוא מתגורר ממש מעבר לכביש החוף, בכפר שמריהו.

עשורים רבים חלפו מאז. לפני כשנתיים, בביקור בחנות לספרים משומשים בעיר אחרת במערב התיכון (בארצות הברית), נתקלתי בעותק של **בחיפוש**. מיהרתי לקנות את הספר, והתחלתי לקרוא בו עוד באותו לילה. בעיניי הוא מרתק. בהקדמה תיאר המחבר את הספר במילים 'בחינה עצמית', דיוקן עצמי של לוין כפי שראה את עצמו בטרם נכנסה אנה פרנק לחייו. יתרה מכך, לעניות דעתי מדובר בספר אשר יכול לספר לנו הרבה על עצמנו היום, באמצעות האופן שהוא מתאר את קשריו של יהודי אמריקני עם החיים היהודיים ביישוב לפני קום המדינה ועם מדינת ישראל בימיה הראשונים.

1 Meyer Levin, *In Search: An Autobiography*, Authors' Press, Paris 1950

תודעת הגלות

בתשומת לב של כתב עיתונות דק הבחנה, בעושר לשוני של סופר ובשיקול דעת של אדם שיוודע כי הוא חי בעיצומם של זמנים היסטוריים, גולל לוין בפירוט תקופה היסטורית שגורלו של העם היהודי היה מונח בה על כף המאזניים. לוין סיפר את סיפורו מנקודת מבט של יהודי אשר מודע בחריפות למעמדו כיהודי בגלות ואשר מבין עוד לפני רבים אחרים שלריבונות החדשה של העם היהודי במדינת ישראל תהיה השפעה עמוקה על הזהות היהודית בכלל ועל הזהות שלו בפרט. בהקדמה לספר הצהיר לוין בצורה הישירה ביותר: 'זה ספר על החיים כיהודי'. והוסיף:

אני מניח שאנשים קצת התעייפו מהבעיה היהודית. שלשום, כשאכלתי ארוחת בוקר בדראגסטור, הזדמן לי לשמוע שיחה של עמיתי לדלפק [...] היתה שם חבורה שלמה שלהם, עם שלטים [...] מה הם רוצים הפעם? [...] אין לי מושג. מה, לא נתנו להם את ישראל?'

מכאן שכבר בהקדמה הודה לוין כי בעולם התעייפו 'מהבעיה היהודית', והראה כי על אף הגילויים, שהיו אז חדשים, על השואה, ועל אף הקמתה של מדינת ישראל, היהודים עוד חיים בסביבה גדושה סטראוטיפים שליליים ובעיונות המוסווית אך בקושי.

'אבל הקמתה של מדינת ישראל', ציין לוין בפסקה הבאה, 'חידדה רבות מהבעיות הפנימיות שלנו, חלק גדול מהן דומה למדי לבעיות של אנשים אחרים, ואילו אחרות ייחודיות לנו. והרי לכל אדם יש מאפיינים הייחודיים לו, ולו בלבד. אני מרגיש שהגיע הזמן לבחון את ההיבטים האלו בתוך עצמי'. וכך, במוצהר, פתח לוין את הבחינה העצמית שלו כיהודי, ומיקם אותה בהקשר של הקמת מדינת ישראל.

בפסקה הבאה הבהיר לוין שהבחינה העצמית הזאת נעשית לא מסיבות אישיות בלבד, וחשף את רגישותו העמוקה למעמדו כיהודי בגולה. 'אני מאמין שבאלמנטים הסותרים לעתים של הבעיה היהודית בתוך עצמי, אני עשוי לשמש נייר לקמוס של בני דורי, ובייחוד אלו שהם ילידי ארצות הברית', כתב.

בעצם אני מספר את סיפורי לא כל כך בגלל הרגשת החשיבות העצמית שלי, או כך לפחות אני מקווה, אלא מתוך הרגשה כי העדות שאני עומד לשאת על אודות חיפוש אחר פתרון לבעייתי יכולה לעזור ליהודים אחרים להבין את הצד הזה טוב יותר וכן לעזור לאחרים להבין אותנו - ואולי אפילו את עצמם - טוב קצת יותר.

סיפורו של לוין על עצמו ועל מסע החיפוש שלו כרוך בהתפתחות, בהגדרה עצמית וביישוב שלושה מאפיינים שונים בזהותו - כיהודי, כאמריקני וכסופר; כולם יחד היו קשורים מבחינתו קשר בל יינתק לישראל. כך כתב הוא עצמו כמה עמודים לאחר מכן:

כבר כאיש צעיר הייתי מעורב בכל להט לבי בהתפתחותו של היישוב היהודי החדש בפלשתינה. לפני 20 שנים זה נראה עיסוק מוזר ליהודי אמריקני, אבל כיום נראה כי דווקא אני הייתי על המסלול הנכון. עם זאת, כמה מהשאלות קיבלו עכשיו תפנית חדשה: מה יחסי עם מדינת ישראל? ועם ארצות הברית? ועם העולם? עכשיו, יותר מתמיד, מנקרות בי השאלות מי אני ומה אני עושה פה.

כמה פסקאות לאחר מכן הוא ניסח זאת כך: 'אני רוצה לבחון את חיי היהודי שנולד בארצות הברית ושמבקש לממש את הפוטנציאל שלו במלואו'.

לוי היה מוכן ומזומן להתחיל לגולל את סיפורו, ופתח בהצהרה מפתיעה: 'זיכרון הילדות החזק ביותר שלי הוא הפחד והבושה על היותי יהודי'. אף שבשיקגו התגוררה באותם ימים קהילה יהודית גדולה למדי, ואף ששררה בארצות הברית סובלנות יחסית באותם ימים, בוודאי לעומת רוב המרכזים היהודיים באירופה, גדל לוי באקלים רווי הן באנטישמיות הממשית של הסביבה הקרובה והן בזיכרונות של הוריו מחיי היהודים באירופה; אלה השפיעו עמוקות על האופן שראה את עצמו ואת העולם. 'אולי ידענו שיש משהו נחות במיוחד בעצם היותנו יהודים בגלל כל הסיפורים שספגנו בילדותנו על חיי הורינו באירופה', הוא אומר, 'וכך ידענו שכאשר מדובר בנו, זה תמיד ככה, לא משנה באיזו מדינה אנחנו חיים. היינו עם מבוזה'. אם חרדות הילדות של לוי נגרמו מאנטישמיות, ולכן הוא אב-טיפוס של 'היהודי הגלותי', 'תחושת האשמה הנלווית להיותי יהודי' שהוא מתאר היא תוצאה של העובדה שהוא נולד בארצות הברית להורים מהגרים.

לוי מתאר כיצד איימו הצעירים האיטלקים בילדותו, שעלו במספרם על היהודים בשכונה שהוא גדל בה בווסט סייד של שיקגו, עליו ועל חבריו. יום אחד, עם שובו הביתה משיעור עברית ושיעור ספורט, הוא החל לכתוב סיפור קצר. שנים מאוחר יותר הוא פירש זאת 'כניסיון להימלט מיהדותי ולהוכיח לעולם שזה לא פשע להיות יהודי. בלשונה הסמלית של הפנטזיה ייחלתי ללידה מחדש'. בסופו של דבר לבשה אותה 'לידה מחדש' צורה לא של בריחה מיהדותו, אלא של הגשמתה בהקשר של מדינת ישראל.

עם סיום הלימודים באוניברסיטת שיקגו נסע לוי לאירופה עם שניים מחבריו לספסל הלימודים. בדרך הוא עצר בניו יורק, ונפגש עם אליזבת כהן ממנורה ג'ורנל (Menorah Journal), כתב עת יהודי חשוב באותם ימים. בעת הביקור בווינה נתקל לוי לראשונה בחייו, עם אחד מאותם חברים לספסל הלימודים, 'במשהו דומה לגטו המזרח-אירופי'. על אף הרגשת האיום והאיננוחות שהסבה לו יהדותו לעתים בארצות הברית, המפגש גרם לו להבין עד כמה מצבם של יהודי אירופה חמור ממצבו. 'היינו המומים ומבועתים למראה העליבות, היעדר הכבוד האנושי, וחוסר התקווה של התושבים', כתב.

כשנסע חזרו של לוי לבקר בכפר מולדתם של הוריו, לוי 'יצא לשוטט באיטליה וביוון, ולבסוף - בפלשתינה'. ההחלטה, המתוארת כאן כמעט כגחמה של רגע, הותירה חותם בל יימחה על חייו. 'העובדה שאמריקני צעיר מגיע לפלשתינה בשנת 1925 היתה מוזרה כשלעצמה', הוא אומר במבט שבדיעבד. 'באותם ימים היתה הציונות שאלה שבקושי חלחלה לחוגים של היהודים ילידי ארצות הברית. מדי פעם בפעם היה דיון בסוגיה בעיתונות בידיש. זה היה משהו שהעסיק כל מני מזוקנים שבאו ממזרח אירופה [...] בחוג משפחתי איש לא גילה עניין בתנועה'.

'אין לי מושג מה גרם לי לנסוע לפלשתינה. אולי רק סקרנות של אדם צעיר', ציין. אבל אז, בלהט נעורים המשתווה לזה של ויליאם וודסוורת ב'פרלוד', הפואמה האוטוביוגרפית שנזכר בה המשורר האנגלי בביקורו בצרפת המהפכנית כשהיה בערך בן גילו של לוי, כתב לוי:

החוויה בפלשתינה היתה מחשמלת. הרגשתי כמו מגלה ארצות. כאן היו יהודים שחיו כמו המתישבים הראשונים בארצות הברית, יצאו לשמירה בלילה כדי להגן על עצמם מפני ילדים עוינים, הקימו התיישבויות חלוציות בביצות מוכות מלריה, חיו בקומונות. וכאן,

באופן רב-עצמה הרבה יותר מאשר בביקורי ביוון קודם לכן, נכבשתי על ידי יופייה של הארץ; הוא ריגש אותי כל כך שהתחלתי לתהות שמא תגובתי אינה אלא אינסטינקט, וזכרון קולקטיבי של גזע.

בעת שהותו של לויין בפלשתינה הוא דיווח על פתיחתה של האוניברסיטה העברית בירושלים למנורה ג'ורנל. גם האירוע הזה הותיר בו רושם עצום. 'הייתי נרגש עד עמקי נשמתו בטקס הנחת אבן הפינה. שם, באוויר הפתוח, באמפיתאטרון שנחצב על צלע של הר הצופים, והשקיף לעבר הנוף הראשוני של הרי יהודה הגולשים לעבר ים המלח, הלמה בי הרגשה מהממת בעצמתה שאני נמצא במקום הנכון'.

לאחר שהות של כמה שבועות עזב לויין, דווקא משום משיכתו העזה למקום. 'אף על פי שידעתי שעוד אשוב, האינסטינקט הראשון שלי היה לברוח, לחדש את הקשר עם ארצות הברית מחשש שמא אתפתה, שמא אאבד את עצמי בתנועה שאולי לא נועדה לי - האם לא היה זה ייעודי להיות הסופר האמריקני הגדול הבא?'

אבל היישוב בפלשתינה הוסיף למשוך את לויין בחבלי קסם, ולאחר שהות של שנתיים בארצות הברית, שבהם כתב שני רומנים (אלה לא יצאו לאור) ועסק בעבודות נוספות, הוא החליט 'לחזור לפלשתינה ולנסות להיות באחת הקומונות החקלאיות, ואולי בסופו של דבר לכתוב על החיים שם'. הוא הגיע לקיבוץ יגור, ליד חיפה.

זאת היתה חוויה מעשירה, אבל כשקיבל הצעה לפרסם את אחד הרומנים שלו הוא הזדרז לשוב והתחיל לעבוד בשיקגו דיילי ניוז (Chicago Daily News). 'אף על פי כן', כתב, 'הרגשתי אשם על שקטעתי את חוויית החלוציות שלי בעודה באבה והותרתי אותה לא גמורה'. הוא יצר, כמו שהוא תיאר זאת, 'סביבת מחיה המשלבת בין משק בית בוהמייני לבית תל-אביבי'. כדי להשיג זאת הוא יצר קשר עם יצחק צ'יזיק, בן לאחת המשפחות הוותיקות והמכובדות ביישוב, שהיה באותה תקופה סטודנט באוניברסיטת שיקגו. 'הוא היה בחור גבוה, מחוספס, מחונן בשמחת חיים העולה על גדותיה, והדוגמה הראשונה של היהודי החדש שמצאה את דרכה לשיקגו', כתב לויין. צ'יזיק עבר לגור בדירה שחלק לויין עם כמה אנשים נוספים, וכדי לשלם את שכר הדירה לימד את לויין עברית. הידידות עם 'היהודי החדש' הכריזמטי היתה ברבות השנים לחברות לכל החיים. בשלב זה החליט לויין לחזור לפלשתינה לביקור שלישי, והפעם במעמד אחר. 'הפעם כחבר, כקומראד'.

כל החומר שתיארתי בקצרה עד כה, שהתרכזתי בו במפגשים הראשונים של לויין עם היישוב וברגישותו למעמדו כיהודי גלותי, מקיף פחות מעשירית מהספר. בחיפוש מורכב משלושה חלקים, ואף על פי שהחלק הראשון נקרא 'אמריקה - האשמה עצמית' ומתרכז בחיי היהודים בארצות הברית של אותם ימים, אפילו שם תופסים קשריו המתהדקים של לויין עם היישוב היהודי בפלשתינה מקום לא מבוטל. למעשה, מאותה נקודה והלאה מתוארת החוויה המטלטלת של לויין בקיבוץ יגור, שגרמה לחיים בפלשתינה להיראות מושכים עוד יותר, ואף על פי כן לא גרמה ללויין להתחייב לחיות בקביעות ביישוב.

'מה שמשך אותי בחבלי קסם היה האחדות שהדבר הקנה לחייו של אדם, לחיי', לויין סיפר ממרחק של יותר מ-20 שנים (כאמור, הספר נכתב זמן קצר לאחר הקמת המדינה, בשנים 1948-1949).

הנה, כאן בפלשתינה - אפילו לפני קום המדינה היהודית - יכולתי לחיות כיהודי בחברה יהודית, המדברת בשפה משלה ומגדלת ילדים יהודים בתכלית [...] ההיגיון של החיים

היהודיים בפלשתינה היה בלתי ניתן להפרכה. מכאן שהשאלה שניצבה בפניה היתה: אם אתה מאמין בזה, למה אתה לא עושה את זה?

השנה היא 1929, והיהודים בפלשתינה התמודדו עם מאורעות תרפ"ט, ובהן טבח חברון. לוי עזב את הקיבוץ כדי לדווח על כמה ממאורעות אלו לשיקגו דיילי ניוז, אבל עד מהרה קיבל עליו הכתב הזר ג'ון גונתר את המשימה, ולוי עבר לתל אביב כדי לכתוב את יהודה, על חייו בקיבוץ יגור.² לאחר מכן חזר לוי לניו יורק, בתום עצירה קצרה באירופה, ועבד זמן־מה עבור סוכנות הידיעות היהודית (Jewish Telegraphic Agency). בניו יורק גם התפרסם הרומן שלו יהודה. למרבה אכזבתו, התנהלו המכירות בעצלתיים. 'קיוויתי שהספר יגיע לחוגים רחבים יותר של בני דורי, אלו שלהם היתה הצינונות נושא זר ומוזר. קיוויתי שהוא יעביר להם חלק מההתרגשות שלי בנוגע לפלשתינה ככוח מניע חדש בחיינו. אבל הספר לא הצליח לחדור לחוגים האלו.'

משסיים לוי לפקח על ההוצאה לאור של ההר המוזהב (The Golden Mountain), קובץ סיפורים חסידיים שגילה באירופה, הוא שב לשיקגו, עבד בכתבי עת ובתאטרות שונים, וכתב את החבר'ה מהשכונה. כשפורסם הספר אמר לוי על שלושת ספריו האחרונים: "ההר המוזהב" היה הקשר שלי עם המסורת העתיקה של בני עמי, "החבר'ה מהשכונה" ייצג את יחסי עם ההווה, ואילו "יהודה" מייצג את מה שראיתי ככוח המניע של התרבות היהודית בעתיד'.

באותם ימים, ימי המשבר הכלכלי הגדול בארצות הברית, נמשך לוי לפעילות פוליטית רדיקלית, אך גילה עד מהרה עד כמה נטיותיו הציוניות מבדילות אותו מעמיתיו לפעילות הפוליטית, אשר מבקרים את תמיכתו ביישוב היהודי בפלשתינה. וכך כתב:

התרשמתי שהקו המנחה של המפלגה הקומוניסטית בכל הנוגע לפלשתינה נובע מרעיונות מופשטים, משיקולים 'תאורטיים' של אנשים שאין להם כל מגע ממשי לא עם היהודים בפלשתינה ולא עם הערבים בפלשתינה.

התחנה הבאה של לוי היתה ספרד השסועה של מלחמת האזרחים. בסוף 1937 הוא חזר לפלשתינה, עד שמברק הזעיק אותו בחזרה לארצות הברית כדי לעבוד בכתב עת חדש שהוא היה פעיל בייסודו. ואז פרצה מלחמת העולם השנייה, ולוי מונה לכתב ולקולנוען של סוכנות הידיעות הממשלתית של משרד ההגנה של ארצות הברית, תחילה בארצות הברית, ולאחר מכן מעבר לים.

גם נקודת השפל בשלב זה של התפתחותו של לוי נבעה מרגישותו למעמדו כיהודי. היא הגיעה כאשר לוי היה מעורב בתקרית בדרכו לדווח על שחרור פריז, נתקל באדם הלא נכון בשורות הצנזורה הצבאית, הואשם בסירוב פקודה ונשלח בחזרה ללונדון. 'כיצד ייתכן שכל

2 אף על פי שאנדרו פורמן אינו מזכיר בספרו *Israel Through the Jewish-American Imagination: A Survey of Jewish-American Literature on Israel, 1928-1995*, State University of New York Press, Albany 1997 את בחיפוש, הוא מייחד פרק לספרו של לוי יהודה, על חייו ביישוב היהודי בפלשתינה, שיצא לאור ב־1931, ומכנה אותו 'הרומן הציוני המשמעותי הראשון בארצות הברית'. שם, עמ' 26.

הרגשת האחדות שלי כאדם, שכה הרביתי להתרברב בה, התנפצה בבת אחת לרסיסים? תהה, 'על אף כל מאמציי בשנים האחרונות להתאים את עצמי לעולם, הייתי בן אופייני של שבטי; אפוף חרדה, מרוכז מדי בעצמי, חסר ביטחון, לעד היהודי המבריק והעושה צרות. ברגע שנכנסתי לעולם, ברגע שמצאתי את עצמי בין הגויים, פישלתי בגדול'. ואז הגיעה התפנית הדרמטית; וזו מסיימת את החלק הראשון של הספר:

נראה שאיש לא יודע מה לעשות אתי. מן הסתם, חשבתי, הדבר נובע מכך שאני בעצמי לא יודע לאן אני שייך. לא הצלחתי להתאים את עצמי לעולם 'שלהם'. אם כך, אולי זה עדיין לא מקומי. אף על פי שחשבתי שבאמצעות ספריי הצלחתי להגיע לאיזה איוון משביע רצון בין זהותי כיהודי ובין זהויותי האחרות, הייתי חסר מנוחה. עכשיו מצאתי לעצמי משימה כיהודי. היה סיפור אחד, באירופה, שאותו התאמתי במיוחד לספר; הסיפור על גורל היהודים.

לזין הצליח לקבל מינוי ככתב בסוכנות הידיעות אוברסיז (Overseas New Agency) ובסוכנות הידיעות היהודית והגיע לפריז, ושם 'מתחילה תקופה שהרגשתי בה כמי שממלא את ייעודו, אדם שעושה את מה שהוא נועד לעשות'.

אירופה כגלות

החלק השני של הספר נושא את השם: 'אירופה: העדים'. ארצות הברית היתה חלק מהתפוצה היהודית, מקום שאפשר לקיים בו חיים יהודיים שוקקים מכל הסוגים והמינים, למרות תקריות לא נעימות מדי פעם בפעם, ואילו אירופה היתה גלות, מקום עוין בתכלית לקיום היהודי. אף על פי שלזין כבר התוודע לארסיותה של האנטישמיות באירופה ולהשפעתה על יהודי היבשת, הגילויים על השואה אישרו את הרגשתו שהחיים היהודיים באירופה הם פרק שתם ונשלם. יתר על כן, כעד לזוועות השואה, לזין התנסה בחוויה, וזו הובילה אותו בהחלטיות ובנחישות לשלב הבא של מסע הגילוי העצמי שלו, סייעה לו למצוא את מקומו בעולם, מיזגה את כל אותם חלקים באישיותו שהיו נבדלים עד אז, ואפשרה לו לממש את עצמו כיוצר.

באמצעות ראינות עם 'שארית הפלטה' וראיונות עם יהודים לוחמים, הפיק לזין סדרה של נרטיבים רבי-עצמה. למראה 'כל אותן פנים כהות שקועות' שהוא ראה בכל מקום 'מפריז עד בודפשט', הוא חשב 'באופן בלתי נמנע על בני עמי מהוסט סייד בשיקגו, האנשים שכתבתי עליהם "בחבר'ה מהשכונה"'. האנשים האלו הם ילידי אותם מקומות, בנים לאותם הורים. ואף על פי כן, הם שונים, 'הם כולם נושאים את המוות בתוכם'.

לאחר זמן-מה הגיעו הוא והצלם שלו למחנה המשנה של מחנה ההשמדה בכנוולד, ליד העיירה אורדוף, והובלו לאחד הצריפים. כאשר נפתחה הדלת הם ראו לראשונה במו עיניהם את הזוועה:

ערמה של גופות בגובה אדם בוגר. עירומות. נוקשות. צהובות. שטוחות כמו קורות עץ. חומר חיטוי צהוב מפורז על הערמה.
ידענו. העולם כבר שמע. גם אם במעורפל. אבל עד עכשיו איש מאתנו לא ראה במו עיניו.

בין ארצות הברית לישראל בספר 'בחיפוש: אוטוביוגרפיה' מאת מאיר לוי

אפילו הבוקר לא חשבנו שנראה את זה. כאילו חדרנו למעגל האחרון, לליבה האחרונה של לב שחור משחור, לקרביים הרוחשים של יצור זדוני.

ללוי היו התנסויות דומות נוספות, ואז הסתיימה המלחמה. רב בצבא שאתו הצטלבה דרכו שאל אותו אם הוא יכול להחזיר ליהודי קלן ספר תורה שאבד. לוי הסכים.

כשנסעתי בארץ המחייכת הזדונית שאלתי את עצמי, מה זאת התורה, פשוטו כמשמעו, ומה המשמעות שלה עבורי? [...] העיוות ביהודים ילידי ארצות הברית בני דורי נבע מתחושת האיום שעוררו החיים בארץ החדשה בהורינו [...] ההורים לא העזו לעמוד על שלהם, ללמד סנגוריה על התרבות היהודית שלהם בפני ילדיהם, שהנהייה שלהם אחר התרבות האמריקנית היתה כה טבעית ורבת-עצמה.

אף על פי כן, מצבו היה שונה אז; וכך הוא אמר: 'בדרכי, חידשתי את הקשר עם עברי ההיסטורי והשבתי את החלק הזה למקומו הנכון בחיי'.

הבאת ספר התורה לשארית הפלטה של יהודי קלן מאששת את מסקנתו של לוי שאירופה אינה אלא גולה.

כן, ידעתי שאני יכול לכתוב סיפור של תקווה, סיפור סמלי על השבתו של ספר התורה לקהילה היהודית העתיקה ביותר בגרמניה, סיפור שמוכיח שהעם היהודי אינו ניתן להשמדה, שהוא יקום וישגשג פה בשנית. אבל האמת לא היתה אלא חורבן, האמת היתה קומץ ניצולים המומים ומבולבלים אשר כל אחד מהם חיפש דרך לעזוב את גרמניה, והסיבה שהם רצו להחזיר את ספר התורה הזה לרשותם היתה לא כדי להעמיק את אחיזתם במקום, אלא כדי לשמור את האמונה בתוכם, להזכיר להם את זהותם, ולא - היה העולם בלתי נסבל. לא, הייתי חייב לכתוב על יהודי קלן, על יהודי אירופה, כמו שהם: שבורים, מובסים, מחוסלים. לשאת עדות שקר - לא זה היה ייעודי.

לוי הדגיש הבחנה חשובה בעיניו באמרו: 'ארצות הברית היתה אנטיזונה לכל מה שחולה ורקוב באירופה, ארצות הברית היתה ברית של מדינות, מקום שאנשים שונים למדו לחיות בו זה לצד זה. ארצות הברית לא תביא אותנו לעולם למצב כזה'. וכך הוא הכריז בסוף החלק השני של ספרו: 'סיימתי את חלקי בסיפורם של יהודי אירופה. יכולתי לשוב הביתה'.

אקסודוס וחיים חדשים: 'הבלתי לגאליים'

שמו של החלק השלישי של בחיפוש הוא 'ישראל: השחרור'. החלק הזה מתחיל בדברים האלה: 'אבל טרם סיימתי. כשהגעתי לניו יורק הבנתי עד מהרה שהעולם מחוץ לאירופה אינו מבין באמת את מלוא הטרגדיה שכבר התרחשה, וגם לא את מלוא הטרגדיה שעדיין מתחוללת'. בניסיון לגשר על הפער, הוא פינה את מרצו 'לנשמות השבורות והגלמודות' שניסו לשים קץ לגלותן ולהגיע לפלשתינה למרות ההגבלות במספר היתרי העלייה של שלטון המנדט הבריטי, ולמרות אדישותן, להרגשתו של לוי, של המעצמות לגורלן. כדי לקדם את מאמציו,

היה לי רעיון לצלם את הפליטים חסרי הבית וחסרי הלאום במסעם בנתיב המחתרתי

מפולין לפלשתינה, כדי שלעולם תהיה לפחות הזדמנות לראות את האמת, לראות את שארית הפלטה, את הניצולים, ולהבין שהם מוכרחים להגיע למולדתם או למות.

אבל אז ביקשה ממנו סוכנות הידיעות אוברסיו לסקר את המאורעות בפלשתינה, והוא מצא את עצמו שוב בדרכו לארץ ישראל, ושם גילה 'שהמלחמה עוד לא נגמרה; מבחינתנו האנגלים תפסו את מקומם של הגרמנים'. יתר על כן, 'הסובלנות שהאנגלים מגלים למופתי ולמיליציות שלו מעודדת אלימות כלפי היישוב היהודי'.

רגע מכריע באותה שהות היה כאשר הוא ביקר את חבריו בקיבוץ יגור וחגג אתם את חג הפסח. הטקס המסורתי של החג, שלבש מתכונת חדשה, אישש את דעתו של לויין שיהדות אירופה סיימה את תפקידה ושהתקווה ליהדות מתחדשת אינה נמצאת בין היהודים הנבוכים, המתבוללים, של ארצות הברית שהוא מכיר, אלא במקומות כמו באותו קיבוץ. 'היכן תימצא ליהודים התעוזה לשנות את טקס החג המסורתי אם לא כאן?' שאל. לויין תיאר את הטקס החדש, שסיפור ההגדה מלווה בו בקטעי משחק, שירה ומחול, ובעקבותיהם נערכה ארוחה חגיגית. 'היכן', כתב,

במשך אלפיים שנים, התרחשה התחדשות כזו של הפולחן שלנו? [...] באיזה מקום יצקו חיינו הלאומיים צורה חדשה לתוכן עתיק? הרגשתי שאני נמצא בלב לבו של הרצף היצירתי של תרבותנו. כאילו, לרגע, השתרעו לפניי התהליכים ההיסטוריים במלואם, ואני זכיתי לראות בחטף את האפשרויות החדשות. מצאתי את עצמי מתבונן ביראת קודש, כאדם הצופה בפרח הפורש את עלי הכותרת שלו.

כאשר הוא חשב על המצב הנוכחי בכללותו, הוא סיכם:

באווירה זו של מאבק, תחושת הישג, אימה, בנייה, ומלחמה לא מוצהרת, ניסיתי להכין את התסריט לסרט שלנו [...] הרגשתי שהסרט הגדול הראשון על פלשתינה צריך לספר את הסיפור המרכזי של הארץ הזאת - תחייה. זה צריך להיות סיפור חיובי על מה שהארץ נתנה לבאים בשעריה.

וכך התחילה העבודה על הסרט **בית אבי** (וכן כתיבת הספר, המבוסס על התסריט), המספר את סיפורו של ילד ניצול שואה אשר עם בואו לפלשתינה פותח 'בחיפוש' אחר אביו. הסיפור על 'לידה מחדש' ועל 'מימוש עצמי' היה בדרכו, כמו שהבין לויין בדיעבד עם סיום ההסרטה, 'לא רק סיפורו של הילד וסיפורם של הניצולים, אלא גם הסיפור שלי'. וכך, על סף כינונה של ריבונות עצמית, הוא ראה את התנאים לתקומה לאומית ואישית - לו ולאחרים. אבל לגלגל ההיסטוריה הוסיף להסתובב, ומסע החיפוש העצמי של לויין טרם הגיע לסיומו. בקיץ 1947 הושלמו הספר והסרט, ולויין התעתד לנסוע לאירופה ולהתחיל את העבודה על סרטו החדש, הפעם על העלייה הבלתי לגלית.

ובמסע החיפוש ההוא, אחר המקור [...] רציתי להגיע לפולין; רציתי שהסרט יתחיל שם, בארץ המוצא של יהדות אירופה. הייתי מוכרח לנסוע לשם, לגעת בפולין בטרם אוכל להיות חופשי. אולי גם אני הייתי צריך לכוון טקס יציאת מצרים משלי כדי שמסעי יושלם בהצלחה.

לעשייתו של הסרט, שנקרא בסופו של דבר 'הבלתי לגאליים', היתה השפעה עצומה על לוי, והביקור שהוא כה ציפה לו בפולין - החזרה 'לארץ הישנה', שהיתה עבורו בבחינת דיבוק - השאיר אותו 'משוחרר'; משוחרר משורשיו האישיים שם, בדיוק כמו שנגאלו יהודי אירופה מגלותם. המסע לאחור אפשר לו - ולהם - להמשיך הלאה. בזמן שלוין צילם את מסעם ההרואי של הניצולים בדרכם לחייהם החדשים בפלשתינה, התחוללו אירועים היסטוריים הרי גורל. 'האו"ם הצהיר על החלטת החלוקה, ואנגליה הצהירה על כוונתה להסיג את כוחותיה במאי'.

השהייה הבאה בפלשתינה - עם צוות 'הבלתי לגאליים' - היתה קצרה ונסבה בעיקר על הרצון לוודא שהשלטונות לא יחרימו את הסרטים שצולמו על ספינת המעפילים. מיד לאחר מכן שב לוי לאירופה כדי לעבוד על הסרט בניסיון 'להציג פעם אחת לשם שינוי את הסיפור היהודי בפני לא יהודים'. לוי, שהיה מתוסכל ממאמציו בגלל מה שהיה בעיניו סירוב של החברה 'להתעמת ישירות עם העובדה שהיא היתה מסוגלת לרצוח שישה מיליון בני אדם', וחרד לגורלו של היישוב היהודי לאחר הצהרת החלוקה, ביקש מסוכנות הידיעות אוברסזי לשלוח אותו לסקר את ההתפתחויות בפלשתינה. בתשובה נאמר לו כך: 'הם לא יכולים להשתמש בי בישראל בגלל שמי היהודי לתחושתם, גוי עם שם גויי בהתאם יתקבל ביתר אהדה בעיתונות האמריקנית'. לוי, שהקדיש אז את כל מאמציו לקידום הסרט, התאכזב מהתגובה הצוננת. בפסקה הבאה, המנתחת את מצבו, אפשר לראות את סיכום חייו עד אותו רגע, וסיכום מצבו של העם היהודי באותה נקודת זמן:

גם אם מאמצי לא נשאו פרי, החוויה של עשיית הסרט, במישור האישי, היתה האירוע המעשיר והמתגמל ביותר בחיי, והביאה אותי לשלב הסופי במסעי להגשמה עצמית. סוף סוף חזרתי לנקודת ההתחלה בפולין, וכמו כל פליט ראיתי במו עיניי שכל מה שקישר את בני עמי למקום הוא עלה בעשן. השלמתי את המשימה שקיבלתי עליי מהיום שנכנסתי למחנה הריכוז הראשון; סיפרתי את כל מה שהיה לספר, הראיתי את כל מה שהיה להראות. עכשיו, כמו כל יהודי, הייתי צריך להגיע להבנה של מקומי החדש - במדינת ישראל.

ההתמודדות עם רעיון הריבונות היהודית

את טרסקה טורס הכיר לוי מילדותה; היא נסעה אתו ועבדה אתו על 'הבלתי לגאליים'. היא גם שיחקה בו; אותה הוא נשא לאישה זמן קצר לפני כן, ולה הקדיש את ספרו. לצדה הוא הגיע למה שהיה עכשיו המדינה היהודית הריבונית החדשה. המסע לא נערך הפעם בסתר אלא בריש גלי, ואת לוי, כמו שאר הנוסעים, מילאה גאווה עמוקה למראה כלי השיט היהודי הנכנס לנמל חיפה. לוי התבונן במציאות החדשה סביבו, ועד מהרה הבחין בדבר נוסף שהשתנה בביקורו הנוכחי בחיפה. 'לא היו שם ערבים'. 'ידענו, כמובן', כתב, 'והיתה לנו תשובה מוכנה לשאלה: בני עמם הם אלו שגרמו להם להתפנות'. אף על פי כן, כשראה בדרכו לתל אביב מקום שהכיר 'ככפר עם צלפים נבזיים במיוחד', מופצץ וחרב, הוא חשב: 'אף על פי שהצידוק שלנו לשאלה הערבית היה מוכן ומזומן, עצם המראה הסב לנו הרגשה משונה של אשמה, וממנה לא הצלחנו להיפטר, ואת האשמה הזאת היה עלינו לשאת, גם אם בכותרת של "רע הכרחי"'.¹

בתל אביב הוא עסק במורכבות המוסרית של הסוגיה הערבית עם ידידו הוותיק יצחק צ'ז'יק, ששימש אז המושל הצבאי הראשון של יפו. 'השיחה עם יצחק עודדה את רוחי; לא שאיזושהו פתרון

לבעיות שלנו היה טוב כשלעצמו, אבל העובדה שהיה שם אדם שגדל בקהילה הזאת, ששאלת הצדק הטרידה אותו ושהוא במובהק אינו היחיד, היתה בבחינת נחמה.³ כמה דפים לאחר מכן, בעת שחלף על פני כפר ערבי לשעבר שהתגוררו בו אז יהודים, הוא חזר לנושא וחשב:

ההיסטוריה אכזרית, היא אינה מאפשרת לנו לממש אידאל בלי שיתלווה אליו עוול [...] זאת היתה אשמה, בוודאי [...] כל עם נושא אשמה משלו; נהיה מוכרחים לחיות אֶתה. ואולי זה לא היה פשע נורא כל כך לגרום לערבים לעבור למדינה ערבית אחרת, במרחק 80 קילומטרים משם.

הביקור כלל השתתפות בחתונה שסמליתה טעונה, של הקרובים היחידים של טרסקה מצד אביה ששרדו את השואה בפולין, ולאחר מכן ביקור קצר ברמות נפתלי, ששם התגורר הזוג החדש. במקום ההוא שאל לוי את עצמו 'אם הכרחי שכל יהודי יגור עכשיו בארץ הזאת'.

עכשיו, משהושגה הריבונות היהודית, שקע לוי בהרהורים על הקשר בין יהודי ישראל ליהודי התפוצות, ולאחר ביקור בירושלים - בהשערות על ההשפעה של כינון מדינת ישראל על האופן שהעולם מתייחס ליהודים. האם עכשיו, כשלעם היהודי יש מדינה משלו, תהה לוי, היהודים במדינת ישראל ויהודי התפוצות יתקרבו זה לזה ויהיו לעם אחד, או שמא יתרחקו זה מזה וינהלו חיים יהודיים שונים בתכלית? כאדם שחי בשני העולמות ושהבין את שניהם, הוא הבחין במרחק שנפער בין היהודים המתגוררים בישראל ובין יהודי ארצות הברית, על ניסיון חייהם ועל נקודת המבט השונים בתכלית שלהם. הוא הבין את האופן הסטראוטיפי ששני הצדדים רואים בו זה את זה, וציין שליהודי ארצות הברית, 'הסיפורים על המלחמה המתמדת רק מדגישים את האופי המיתולוגי של הישראלים ומקשים עליהם להכיר אותם כמו שהם באמת, בשר ודם'. לעומתם, הישראלים רואים באמריקנים הבאים לביקור 'מתנשאים מדי או מתרפסים מדי'. על שני הצדדים, הוא טען, להכיר זה את זה כמו שהם באמת ולהגדיר את תפקידם באותו הקשר:

עלינו להכיר זה את זה במישור המעשי והפשוט ביותר, בדיוק כמו שעלינו להציג את עצמנו בצורה הפשוטה והישירה ביותר בפני העולם. זאת היתה המשימה שלי. זאת גם היתה העבודה שעסקתי בה תמיד ובה אני עדיין עוסק. המקום הממשי שאני מתגורר בו חשוב פחות, והוא תלוי בדרישות ובהזדמנויות לתעסוקה. מחרידה אותי המחשבה כמה מעט מכירות זו את זו שתי הקהילות היהודיות היחידות ששרדו [...] לישראל הממוצע יש מושג מעורפל בלבד על חייהם של יהודי ארצות הברית, וליהודים בארצות הברית יש דימוי של הישראלים המבוסס על טהרת התעמולה [...] רק המציאות יכולה לצמצם את הפערים.

לוי ראה באיחוי הקרע משימה בעלת חשיבות עליונה, ובסופו של דבר הבין שייעודו הוא לקדם את ההבנה בין יהודי ארצות הברית ובין הישראלים. בראיית נולד נבואית ומתוך מחשבה על עצמו הוא כתב:

3 צ'זיק, שלימים ישנה את שמו לחרפי, כיהן בתפקידים אדמיניסטרטיביים ודיפלומטיים חשובים אחרים, ובהם המנהל הראשון של משרד המשטרה בממשלת ישראל וראש שגרירות ישראל בליבריה. צ'זיק שב לשיקגו כדי לכהן בה כקונסול, ושם גם נפטר בפתאומיות. לוי הקדיש את ספרו המתנחלים, רומן אפי על הימים הראשונים של היישוב, שיצא לאור ב-1972, 'ליצחק, בהבטחה ובזיכרון'.

בין ארצות הברית לישראל בספר 'בחיפוש: אוטוביוגרפיה' מאת מאיר לוי

ההכרח יקרב בסופו של דבר את שתי הקבוצות זו לזו, בדיוק כמו שגורמים פסיכולוגיים גורמים להן כעת להתרחק זו מזו. אין ספק שרבים, בדיוק כמוני, יראו את הצורך לקדם את ההבנה בין שני הצדדים, מאחר שהיהודים הם עדיין עם אחד, ואולי מה שהם צריכים עכשיו הוא תזכורת לאמת הפשוטה הזאת. למעשה, מסעותיי הלךך ושוב בין שתי הקבוצות אינם משמשים ראיה לקונפליקט, לקרע בתוך עצמי, אלא דווקא לאחדות אורגנית.

ככל שהדבר נוגע ללוי, החיפוש הגיע לסיומו; הוא גילה את זהותו והצליח לשלב בין כל החלקים; כיהודי, כאמריקני וכסופר, אשר כולם גם יחד קשורים למדינת ישראל. בו בזמן, עם השגת המטרה האישית נשלם גם החיפוש של העם היהודי עם כינונה של מדינה תוססת ושוקקת חיים שמקדמת בברכה את כל היהודים הרוצים לבוא בשעריה, בייחוד אלו שידעו את מוראות השואה, ומספקת להם הזדמנות לחיים חדשים, להגדרה עצמית ולריבונות יהודית. עם זאת, זה אינו הסוף, מפני שתחייה פירושה לידה מחדש, חיים חדשים, וכל הכרוך בהם. 'הקמתה של מדינת ישראל אפוא אינה סוף השאלה היהודית', כתב לוי,

אלא בסיס חדש שאפשר לכונן עליו ערכים חיוביים. התרבות היהודית שלנו תהיה מעתה והלאה קשורה לישראל החיה במקום ליהדות אירופה הגוססת, אבל היא תהיה תמיד מושתתת על זיכרון היסטורי של המורשת שלנו ועל תרומתה הייחודית של כל קהילה.

וכך, במבנה התלת-צדדי, המשמש מסגרת דיאלקטית לספר ומתחיל בהרגשת הגלות כיהודי בארצות הברית, חוזר לגלות אירופה, ולאחר מכן עובר לריבונות היהודית במדינת ישראל, השלים לוי את מסעו של העם היהודי במחצית הראשונה של המאה ה-20 והציע את החזון שלו בנוגע לעתיד.

מבט לעתיד

גם אם לוי חשב באותה נקודת זמן שהוא מוכן ומזומן לקראת מה שהעתיד טומן בחובו עבורו, לא היתה לו כל דרך לחזות מראש את האירועים שהתרחשו במציאות. כמה חודשים לאחר יציאתו לאור של **בחיפוש** נתנה לו רעייתו את יומנה של **אנה פרנק** בתרגום לצרפתית. הקריאה בספר הובילה את לוי לדרך מלאה השראה, אך בסופו של דבר גם כזו שהסבה לו אך מעט אושר. עוד **בבחיפוש** חשף לוי קווי אופי שמעידים על חשדנות כלפי הזולת ואכזבה הגובלת במרירות בנוגע ליחס שהתקבלו בו מאמצי הספרותיים, אבל קווי אופי אלו הלכו והתחזקו כאשר נדחה המחזה שהוא כתב על פי היומן למען גרסה אוניברסלית ואופטימית יותר, למרות התפקיד החשוב שהוא מילא בתרגום היומן לאנגלית ובקידומו. בו בזמן חילק לוי - במעשה שנועד ליישב בסמליות את קשריו הן עם ארצות הברית והן עם ישראל - את חייו בין שתי המדינות מסוף שנות החמישים עד מותו בישראל ב-1981.

לוי לא התכוון מעולם שבחיפוש יהיה ספר על עצמו בלבד, אלא ספר על אודות היהודים בני זמנו ועבורם. כיום הספר משמש תיעוד של תקופה הרת גורל לעם היהודי, שילדיהם של מהגרים הגיעו בה לבגרות ותפסו את מקומם בחברה האמריקנית המשנה את פניה; תקופה שהנאצים כמעט הכחידו בה את יהדות אירופה; וציונים, פליטים וניצולי שואה עשו בה את דרכם לפלשתינה והקימו שם מדינה למרות קשיים בל יתוארו. לוי היה עד לכל אלו והשתתף כמעט בכל האירועים. הוא ידע שמעטים מהיהודים האמריקנים בני דורו 'נדבקו' כמוהו בחידק הציוני, והקדיש את מאמציו

לכתיבה על חוויותיו ביישוב בתקווה שהדבר יחזק את הקשר של יהודי ארצות הברית לישראל. אף על פי שהיבטים מסוימים של התקופה נראים היום מורכבים יותר, ובמובנים מסוימים בעייתיים יותר, משהיו בזמנו בעיני לוי ואחרים, בתיאוריו מהשנים הראשונות של הקיבוץ ומפרעות תרפ"ט אפשר למצוא אותנטיות שאין לטעות בה של עד ראייה.

לאחר פרסום ספרו של לוי, משנות החמישים, התפרסמו ספרים רבים נוספים של סופרים אמריקנים יהודים, שניכר בהם יחס שונה בתכלית הן למדינת ישראל והן להתבגרותם בשיקגו. 'אני אמריקני, יליד שיקגו - שיקגו, אותה עיר קודרת - ואני ניגש לדברים כפי שלימדתי את עצמי, בסגנון חופשי', כתב סול בלו בפתיחה של הרפתקאות אוגי מארץ' (1953),⁴ בנימה שונה מאוד מהפתיחה של בחיפוש. ואילו אקסודוס של ליאון יוריס (1958)⁵ מתאר את אותה תקופה ואת אותם נושאים שחלק גדול מבחיפוש עוסק בהם, אם כי בצורה עתירה דקויות הרבה פחות וסטראוטיפית הרבה יותר (עובדה זו הקלה עליו כמובן להיכנס לרשימת רביי-המכר). אין ספק, הסצנה הספרותית האמריקנית השתנתה מאוד מהימים של לוי היה סופר צעיר ומתוסכל מהקושי למצוא מוציא לאור אוהד או קהל קוראים רחב לספרים שעוסקים בנושאים יהודיים - נקודה שנכונה גם בנוגע לבחיפוש עצמו, שאותו הוציא לוי בהוצאה עצמית בצרפת בטרם מצא לו מוציא לאור שולי בארצות הברית.⁶

עם זאת, על אף ההבדלים הניכרים בין בחיפוש ובין הספרים שיצאו לאור מאוחר יותר, הספר - הגדוש בתבונות, בתיאורים ובהרהורים של סופר יהודי אמריקני דק הבחנה ומעורב אישית בשנים שהובילו להקמת מדינת ישראל - משמש ציון דרך ופותח צוהר לתקופה שלעתים רחוקות אנחנו זוכרים אותה כמו שהיתה באמת. הוא מגולל את סיפורו של סופר צעיר שמוצא את עצמו, כמעט במקרה, מעורב ביישוב היהודי בפלשתינה; מעורבות זו מעניקה טעם ומשמעות לחייו ומשפיעה השפעה בלתי הפיכה על זהותו כיהודי. מלבד זה, מדובר בספר שמציע נרטיב אשר מצדיק את הצינוניות מפי אדם שאינו אדיש לגורל הזולת. למעשה, אף על פי שהשתנו דברים רבים בישראל, בקהילה היהודית בארצות הברית וביחסים בין שתי הקהילות מאז תחילת שנות החמישים, מסע החיפוש העצמי של לוי הצעיר; סיפורו המרתק על עצמו ועל בני עמו, אשר נע על הצירים של תפוצה, גלות וריבונות; וגם ההשלכות של קריאתו ליחסים המבוססים על היכרות ממשית בין יהודי ארצות הברית ובין הישראלים, לכל אלה יהיה הד בלבם של רבים היום, כמו שהם מצאו הד כאשר כתב אותם סופר יליד שיקגו זה.

4 סול בלו, הרפתקאות אוגי מארץ' (תרגם אהרן אמיר), זמורה ביתן, תל אביב 1979.

5 ליאון יוריס, אקסודוס, סטימצקי (תרגם יוסף נדבה), תל אביב 1958.

6 הוצאת Pocket Books האמריקנית הדפיסה מחדש את בחיפוש במהדורה רכה בשנת 1973. הספר נדון ב'שיחה עם מאיר לוי' של הרולד ריבלוב (Harold U. Ribalov), שיצא לאור בכתב העת *Midstream* בינואר 1978 (עמ' 39-43). ריבלוב קישר בין בחיפוש (1950), ובין החבר'ה מהשכונה (1937) ובין כפייה (1956) והציג אותם במילים 'שלושת הספרים של לוי שהיו לקלאסיקה יהודית-אמריקנית', אם כי רק החבר'ה מהשכונה וכפייה עדיין זכורים לקהל הרחב. ב־2001 טען ג'יימס דובן (James Duban) במסה 'Written, Unwritten, and Vastly Rewritten: Meyer Levin's, In Search and Philip Roth's "Defender of the Faith", The Plot Against America and Indignation', *Philip Roth Studies*, 7-1 (Fall 2011), pp. 171-186, ועל הרומנים הקנונייה נגד אמריקה ועם של הסופר האמריקני היהודי הבולט פיליפ רות.